

Wprowadzenie

Kolejny tom *Interdyscyplinarnych Kontekstów Pedagogiki Specjalnej* jest namysłem nad dalszymi zmianami w kształceniu specjalnym (których jednym z głównych założeń stało się przejście od kształcenia segregacyjnego do nauczania włączającego) oraz nad funkcjonowaniem pozaszkolnym osób z niepełnosprawnościami. Nie podlega już dyskusji to, że rozważania te powinny mieć swoje osadzenie w koncepcjach teorii ekosystemów i w działaniach normalizacyjnych. W teoretycznej analizie paradygmatów pedagogiki specjalnej Amadeusz Krause¹ pokazał przejście od paradygmatu biologicznego przez humanistyczny, społeczny, normalizacyjny aż do paradygmatu emancypacyjnego. Paradygmat normalizacyjny wiąże się z poszukiwaniem i tworzeniem środowiska osoby z niepełnosprawnością, które będzie „otwierające”, a nie „blokujące” możliwości jej samorozwoju i samorealizacji. Szukając osadzenia i przygotowania środowiska zewnętrznego (w tym szkoły), można odnieść się m.in. do założeń teorii ekosystemów. Pierwsza z nich to teoria Urie Bronfenbrennera² – wywodząca się z koncepcji psychologii ekologicznej, druga – teoria

¹ A. Krause, *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.

² U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*, Harvard University Press, Cambridge 1979.

Frances Degen Horowitz³, wywodząca się z modelu strukturalno-behawioralnego rozwoju człowieka. Zgodnie z założeniami m.in. modelu systemowego zakłada się, że rozwój człowieka zależny jest od relacji, jakie buduje on z bliższym i z dalszym środowiskiem społecznym. Ten wzajemny system powiązań i relacji jest istotnym uwarunkowaniem rozwoju człowieka we wszystkich obszarach jego funkcjonowania. A ponieważ jednym z pierwszych mikrosystemów jest (poza rodziną) grupa rówieśnicza (klasa szkolna), to ciągle aktualne są rozważania dotyczące edukacji w kontekście jej oferty, a także realizacji założonych celów. Stąd Grażyna Dryżałowska w swoich analizach odnosi się do „poznania ich wzajemnych zależności i uwarunkowań, które wydają się istotne dla określenia obecnego położenia osób niepełnosprawnych i szerszych kontekstów społecznych”. W swoim tekście wskazuje na „obszary, w których lokują się przyczyny podejmowania nietrafnych, w konsekwencji pozorowanych działań, na rzecz społecznej integracji”⁴. Podobne rozważania czyni Karolina Tersa, przyjmując za punkt wyjścia problem zakorzenienia placówki edukacyjnej w jej lokalnym środowisku z perspektywy budowania szkoły otwartej na różnorodność. Wskazując na przyczyny niepowodzeń w tym zakresie, Autorka odnosi się m.in. do problemu kształcenia nauczycieli, który pośrednio podnoszony jest również w tekście Bogusława Śliwerskiego. Wskazuje on na to, że „stan częściowej anomii moralnej w środowisku akademickim w Polsce nie tylko osłabia etyczną moc sprawczą kadr naukowych, ale skutkuje zarazem osłabianiem kapitału społecznego i patologiami w procesie awansów naukowych”. Słabość opisywanego kształcenia kadr akademickich skłania do refleksji nad tym, kto i jak przygotowuje przyszłych nauczycieli i terapeutów do wyko-

³ Za W. Pilecką, *Perspektywa systemowo-ekologiczna*, [w:] *Dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w drodze ku dorosłości*, red. W. Pilecka, M. Rutkowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.

⁴ Wszystkie cytowane tu fragmenty pochodzą z abstraktów artykułów przygotowanych przez poszczególnych autorów.

nywania zawodu. A przecież jednym z uwarunkowań jakości i efektywności edukacji jest proces przygotowania nauczycieli i rodziców do rozumienia i tworzenia środowiska dla kształcenia uczniów z niepełnosprawnością w głównym nurcie. Tym bardziej, że doświadczenia wyniesione z relacji panujących w środowisku szkolnym będą decydowały o nabyciu (lub nie) przez dziecko kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w latach późniejszych.

Dane UNESCO podają, że ok. 33% uczniów ma opóźnienia szkolne (a wskaźnik ten wzrasta z wiekiem). Stąd też w ostatnich latach na forach międzynarodowych coraz więcej uwagi poświęca się zagadnieniom edukacji osób z niepełnosprawnością czy szerzej z trudnościami w uczeniu się. Dokumentami, które zawierają regulacje dotyczące obszaru kształcenia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością są między innymi: Deklaracja z Salamanki (1994), Strategia Lizbońska (2000), Deklaracja Madrycka (2002) czy rezolucja przyjęta w Luksemburgu (2002) – Edukacja w Europie: różne systemy wspólne cele do 2010 r. Adam Mikrut w swoich rozważaniach odniósł się do kolejnego dokumentu, jakim jest Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych, którą Polska ratyfikowała w 2012 r. w kontekście zobowiązania zapewnienia wszystkim osobom z niepełnosprawnością dostępu do „racjonalnego usprawniania”. Autor „podjął próbę odnalezienia przejawów działań antydyskryminacyjnych w obszarze prawa oświatowego i jego praktycznej egzemplifikacji. Jak sam wskazuje, w efekcie okazało się, że w analizowanym obszarze wiele rozwiązań zgodnych jest z duchem «racjonalnego usprawniania»”.

Pomimo pojawiających się pozytywnych konkluzji dotyczących zmian w systemie edukacji uczniów z niepełnosprawnością, nadal można mówić o braku kompleksowego planu działania w tym zakresie, które prowadzi do chaosu oraz zniechęcenia spowodowanego brakiem wiary w możliwości wprowadzenie efektywnych rozwiązań praktycznych w omawianym obszarze. Przykładem tego są chociażby (ostatnie) wprowadzane „pospiesznie” rozporządzenia MEN: 1) z dnia 28 sierpnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowa-

nia przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży; 2) z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach; 3) z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Dokumenty te spowodowały niepokój wśród rodziców i nauczycieli dzieci z niepełnosprawnościami dotyczący zakresu i odpowiedzialności placówek edukacyjnych w obszarze realizacji specjalnych potrzeb edukacyjnych. Już wcześniej teoretycy i praktycy wskazywali na brak współpracy (w działaniach formalno-prawnych) nauczycieli, specjalistów i rodziców w projektowaniu i realizowaniu wsparcia dla uczniów ze SPE. I właśnie rozważania dotyczące przygotowania placówek edukacyjnych do pojawienia się w niej dziecka z niepełnosprawnością i jego rodziny stały się punktem wyjścia dla analiz Iwony Koniecznej i Katarzyny Smolińskiej. Ich tekst dotyczy „rozwoju zespołów terapeutycznych w aspekcie formalno-prawnym, organizacyjnym i teoretycznym (w oparciu o teorię rozwoju kompetencji zawodowych Stefana Kwiatkowskiego)”.

Kolejnym bardzo interesującym wątkiem dotyczącym nowych obszarów poszukiwań rozumienia i interpretacji niepełnosprawności jest nawiązanie przez Marcin Wlazło do „rozwoju Disability Studies (interdyscyplinarnych, krytycznych studiów nad niepełnosprawnością) dzięki, którym narastała świadomość «falszywego uniwersalizowania niepełnosprawności»”. Autor wskazuje, że „zdano sobie sprawę, że nadużyciem zarówno teoretycznym, jak i praktycznym jest traktowanie niepełnosprawności jako głównego, a nawet jedyne go czynnika spajającego środowisko osób z niepełnosprawnością”.

Również tekst Teresy Żółkowskiej jest odpowiedzią na potrzebę „aktualizowania rozważań nad człowiekiem (niepełnosprawnym), nad jego możliwościami czy też jego przeznaczeniem”. Jak wskazuje Autorka, „transformacja ustrojowa jaka miała miejsce w naszym kraju zmieniła zakresy i formy życia społecznego. Zmiany gospo-

darce i społeczno-kulturowe spowodowały zagubienie człowieka niepełnosprawnego. W związku z tym pojawiła się konieczność odbudowania humanistycznego programu opartego na wnikananiu w istotę ludzką, w jej zdolności i możliwości”. Z potrzebą poszukiwania zdolności i możliwości osób z niepełnosprawnością korespondują kolejne trzy teksty (Edyty Nieduziak, Sabiny Pawlik, Ewy Zamojskiej) podejmujące problematykę ich twórczości w aspekcie terapeutycznym, jak również w odniesieniu do paradygmatu emancypacyjnego. Swoistym uzupełnieniem rozważań dotyczących funkcjonowania społecznego osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie „sprawnych” jest tekst Doroty Podgórskiej-Jachnik, w którym podejmuje „rozważania nad «dobrymi» i «złymi» działaniami charytatywnymi, jak również nad wskazówkami etycznymi do tych działań. W tekście zadawane są pytania o model na miarę XXI w. wsparcia przez organizacje pozarządowe osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”.

Rozważania na temat niepełnosprawności podejmowane w tym tomie uzupełniają teksty odwołujące się do doświadczeń zagranicznych z tego obszaru. Ewa Kulesza i Laura A. Butabayeva zaprezentowały wyniki badań prowadzonych wśród kazachskich rodziców na temat ich wiedzy o niepełnosprawności. Natomiast Joanna Belzyt opisała sytuację osoby z niepełnosprawnością w krajach Afryki Południowej.

Z przyjemnością oddaję w Państwa ręce kolejny tom *Interdyscyplinarnych Kontekstów Pedagogiki Specjalnej*, mając nadzieję, że podejmowane w nim wielowątkowe zagadnienia dotyczące sytuacji szkolnej i poza szkolonej osób z niepełnosprawnością będą inspiracją dla podejmowania rozważań teoretycznych i działań praktycznych w tym zakresie. Jednocześnie bardzo dziękuję wszystkim Autorom za trud podzielenia się swoimi refleksjami i za inspirowanie do stawiania kolejnych pytań badawczych.

dr hab. prof. UAM Beata Jachimczak
Redaktor Tomu